

הסימן

"אותה השנה שבאה השמועה שנהרגו כל היהודים שהיו בעירי דרתי בשכונה אחת משכונות ירושלים, בבית שבניתי לי אחר הפרעות של שנת תרפ"ט, שגימטריה שלה נצח ישראל, שבלילה שהחריבו הערביים את דירתי נדרתי נדר שאם יצילני השם מיד אויבי ואחיה אבנה לי בית בירושלים בשכונה זו שביקשו הערביים להחריבה. ... לא עשיתי מספד על עירי ולא קראתי לבכי ולאבל על עדת ה' שכילה האויב, שאותו היום שנשמעה השמועה על העיר ועל הרוגיה ערב שבועות היה ואחר חצות היום היה והעברתי את אבלי על מתי עירי מפני שמחת זמן מתן תורתנו. ודומה עלי שזה וזה עלו בידי, שמאבהת ה' את עמו נותן בנו מאותו הכח שנתן לנו בעמדנו לפניו על הר סיני לקבל תורה ומצוות, והוא שעמד לי להעביר צרתי על מתי עירי מפני שמחת יום טוב של שבועות שבו ניתנה תורה לנו ולא למנאצינו ומנדינו שהורגים אותנו עליה."

בסיפור 'הסימן' (אותו נוהגים לקרוא במשפחתנו בתשעה באב - כלול בכרך 'האש והעצים') מתאר עגנון את ליל חג השבועות שעבר עליו בירושלים כאשר הגיעה השמועה על חורבנה בשואה של עיר הולדתו בוצ'אץ'. בתיקון ליל שבועות, הוא קורא בסדר המצוות שחיבר פייטן ימי הביניים רבי שלמה אבן גבירול, ודמיונו שט אל עיירת הולדתו, אל בית המדרש הישן ואל האנשים שחיו בה. לפתע הוא מבחין באדם זקן העומד בבית הכנסת וראשו מונח בין ספרי התורה. האיש הזקן שואל אותו על שום מה הוא בוכה, ועגנון מספר לו על חורבן עירו. האיש הזקן (הלא הוא רבי שלמה אבן גבירול) שואל לשמה של העיר ומחבר פיוט ששם העיר חקוק בראשי שורותיו.

"ראה רבינו שלמה בצערי וביגוני ובשפלות רוחי, שמאוד מאוד הייתי שפל רוח. נתקרב אצלי עד שנמצאתי עומד סמוך וקרוב אצלו ולא היה בינינו הפסק אלא זה שנוצר על ידי בשפלות רוחי. הגבהתי עיני וראיתי שהוא מרחש בשפתיו. הטיתי אזני ושמעתי שהזכיר את שם עירי. הבטתי וראיתי שחזר וריחש בשפתיו. ושמעתי שאמר אעשה לי סימן שלא אשכח את שמה. נמס לבי ועמדתי מרעיד בסיבת הדבר שהזכיר את שם עירי ועוד משך לה חסד לעשות לו סימן שלא ישכח את שמה. התחלתי מחשב, מה סימן יעשה רבינו שלמה לעירי? אם בדיו? יום טוב הוא ואין קסת הסופר במתניו. ואם בבגדיו? בגדים שהקדוש ברוך הוא מלביש את קדושו אינם עושים קמטים ואינם סובלים דברים שלא חקקו עליהם מלמעלה. שוב פעם ריחש בשפתיו. הטיתי אזני ושמעתי שדיבר בשיר, שכל שורה שבו מתחלת באות אחת מאותיות שם עירי. וידעתי שסימן עשה לו המשורר לעירי בשם שעשה לה בחרוזים שקולים ונאים בלשון הקודש.

... ואם נכחדה עירי מן העולם שמה קיים בשיר שעשה לו המשורר סימן לעירי. ואם אני איני זוכר את דברי השיר כי נשמטה נפשי מחמת גבורת השיר, השיר מתנגן בְּשִׁמְי מְעֵלָה בשירי משוררי הקודש אשר אָהַב השם. ועתה אל מי אפנה ומי יגיד לי את דברי השיר. אם החזן הזקן שהיה בקי בפיוטי רבותינו הקדושים הריני כפרת דמעתי. החזן הזקן חוסה בצל משוררי הקודש שהיה מנעים את שיריהם בבית הכנסת הגדול שהיה בעירנו. ואם יענה לי – יענה בקול נעימתו כבזמן שהיתה עירי קיימת וכל אנשי עירי היו חיים וקיימים, וכאן שיר אבל וקינים ונהי על העיר ועל הרוגיה."